

Tien dagen oorlog.

Grauwe beelden van huizen, straten, voertuigen, lichamen.

De beelden van lichamen maken de meeste indruk.

Ik zie een oud en stram lichaam dat zich, vlak voor een enorme tank, traag door de knieën laat zakken.

Ik zie -vanaf een viaduct- een lichaam moederziel-alleen, levenloos op een met puin bezaaide autoweg liggen.

Ik zie de deur van een legertruc openstaan. Op de voorbank ligt een in elkaar gezakt lichaam. Nog maar kort geleden zat het rechtop aan het stuur. Keek naar links en naar rechts. Gas gaf en remde af. At een boterham. Snoot zijn neus.

Ik zie lichamen stijf in dekens gewikkeld. Ze worden gedragen. Er wordt gevraagd waar ze heen moeten. 'Daar', antwoordt iemand.

Ik zie het schokkende lichaam van een jonge vrouw die aan de Poolse grens opgewacht wordt door haar Nederlandse vriend. Dat lichaam is meegereisd op een wanhopige vlucht. Het is losgerukt van geboortegrond en navelstreng. En achter dit huilende lichaam zie ik andere lichamen voorbij lopen. Uitgeput, ontworteld en ontheemd.

Ik zie het lichaam van een man met hoofd en armen steun zoeken op het hoefeinde van een ijzeren baar. Daarop, afgedekt met een bebloede doek, ligt iets dood te zijn ter grootte van een kind.

Ik zie door raketten getroffen wooncomplexen met onder al die stenen lichamen die ik niet kan zien, niet eens durf te zien.

Oorlog vernietigt lichamen.

Niet alleen dromen en idealen, vriendschappen, familie en liefdesbanden, rechtstatelijke afspraken, beschavingen, culturen en landschappen, maar ook en vooral lichamen.

Ik was het niet vergeten, maar het grijpt me opnieuw aan. Dat oorlog lichamen vernietigt.

Mijn gedachtes en standpunten over oorlog en vrede gingen gek genoeg zelden over lichamen. Ze gingen over idealen en dromen. Over verlangens. Over

nieuwe wereldordes. Over een koninkrijk van God vol geestkracht en goede intenties.

Ik ben lang geleden bewust aan de dienstplicht ontkomen. Ik had een afkeer van wapens. Ik protesteerde met de kerkelijk vredesbeweging tegen kruisraketten in Nederland. Ik wilde het risico nemen. De zogenaamde minste zijn. Wapens omsmelten tot ploegscharen. Mijn andere wang toekeren. En dat allemaal in naam van een vredesgeest die als duif werd afgebeeld en hooggehouden. En ondertussen vergat ik het lichaam.

Natuurlijk wist ik wel dat je kwetsbare lichamen nooit voldoende kunt beschermen met gedachtes en idealen. Natuurlijk wist ik wel dat er een nieuwe Hitler of een tweede Stalin op zou kunnen staan. Natuurlijk wist ik ook dat dat soort machthebbers niet onder indruk zijn van blozende wangen en vredelievende ploegscharen. Maar ik wilde het risico nemen. Ik wilde geloven in het verhaal.

Ik neem het mijzelf kwalijk. Niet dat ik idealen had, niet dat ik droomde van een betere wereld, niet dat ik die betere wereld een kans wilde geven, maar wel dat ik zo weinig oog had voor het lichaam, of preciezer gezegd: voor al die lichamen die in de afgelopen tien dagen en in al die jaren hiervoor, aan mij voorbij zijn getrokken.

Het is me met de paplepel ingegoten. De traditie waarin ik groot ben geworden minacht het lichaam. Het lichaam is, zo werd mij van jongs af aan voorgehouden, vooral iets dat beheerst moet worden. Het is een bron van egoïsme en zonde. En daarom moet je er niet op bouwen of vertrouwen. Het lichaam heeft geen verstand van toekomst, liefde en gerechtigheid. Het heeft überhaupt geen verstand. En zelfs geen fijn ontwikkeld gevoel. Het kan daarom gerust worden achtergelaten als we straks overgaan naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. We krijgen dan een ander lichaam. Een geestelijk lichaam. Ons oude krakkemikkige en verraderlijke gestel heeft dan voorgoed afgedaan. Een goede voorbereiding op de oorlog is dat.

Want ook in de oorlog komt het lichaam er bekaaid van af. Oorlogstaal is taal van de Geest. De lichaamstaal is daar ondergeschikt aan gemaakt.

‘Bent u bang?’ werd gevraagd aan de Oekraïense mannen die vanuit Europa terugkeerden om mee te vechten. ‘Nee, waar zou ik bang voor moeten zijn’, zeiden ze bijna allemaal. Aan het woord was de geest. Een dappere geest die

het lichaam tot bedaren heeft gebracht. Maar had het lichaam mogen spreken, dan had het antwoord anders geklonken.

Ook als Poetin spreekt is de Geest aan het woord. Zijn toespraken gaan over ideeën, vijandsbeelden, vermoedens. Nooit over lichamen. Ze zullen vast op de beeldschermen in het Kremlin voorbij komen. Maar de echo van hun door de dood verstomde appel dringt daar niet binnen.

De omslag in mijn denken was al even gaande. In de afgelopen jaren ben ik het lichaam gaan ontdekken als een kracht die er mag zijn. Die er moet zijn zelfs. Als levenskracht. Misschien zelfs als meest betrouwbare en meest ethische levenskracht die we hebben. Het lichaam heeft wel degelijk gevoel. Het heeft verstand, geheugen en zelfs compassie. Ons lichaam staat misschien wel meer aan de kant van het leven, dan onze geest.

Misschien heeft de vraag u ook wel eens heeft beziggehouden... Hoe bestaat het toch dat er in naam van het christelijk geloof zoveel wrede oorlogen zijn gevoerd? Waarom hebben al die hoge geestelijke waarden van het christendom dat niet in de weg gestaan? Misschien wel omdat er aan de lichamelijke kant van de zaak niet zoveel christelijk bezwaar tegen de oorlog bestaat. Het lichaam mag ondergeschikt gemaakt worden aan de goede zaak. Je doodwerken of je doodvechten verdient bewondering. En als dank en beloning ontvang je als gelovige een nieuw geestelijk lichaam. Een inruil waar je moeilijk spijt van kunt krijgen.

En daar komt bij: het meest belangrijke heilsverhaal van het christelijke geloof is het verhaal over een weerzinwekkende marteling en een tergende doodstrijd van een kwetsbaar lichaam aan het kruis. Het gruwelijke lijden en sterven van dat lichaam is noodzakelijk om de geest te laten zegenvieren. Dat offer moest gebracht worden.

En het landelijke project voor de veertigdagentijd luidt dit jaar daarom: 'Ben je klaar voor het feest?' Goedbedoeld natuurlijk, maar nu klinkt het extra bizar en kan het antwoord niet anders luiden dan 'Nee, natuurlijk niet!'

Zijn er tegengeluiden?

Jawel, maar ze zijn schaars. Eén van mijn docenten aan de Vrije Universiteit in de tachtiger jaren, vond dat de kerk eens in de vier jaar GEEN Pasen zou moeten vieren. Een schrikkeljaar waarin de veertigdagentijd vast zou lopen op de verschrikking van de dood. Want die ene inkopen-doen-zaterdag tussen Goede Vrijdag en Paasmorgen, vond hij wel erg kort om te beseffen wat er

gebeurd is aan het kruis, aan ieder kruis daarna, in iedere oorlog tot op de dag van vandaag.

Vandaag lezen we toevallig nog een ander tegengeluid. Het verhaal over de zalving van Maria van Betanië. Het staat op het leesrooster op deze eerste zondag van de lijdenstijd.

Ik kom er zo op terug. Maar eerst neem ik u even mee terug naar enkele weken geleden. Toen we dachten dat de oorlog nog beginnen moest en misschien wel nooit beginnen zou.

Ik stelde toen vanaf deze plek voor om de kerkgevel op te luisteren met een prikkelende spreuk in neonletters. De waarheid is van niemand.

Uit het verslag van de thuisgesprekken die na de viering gehouden werden, kon ik opmaken dat mijn voorstel niet door iedereen werd omarmd.

Hoewel de leus door sommigen als prachtkans werd gezien om vrijelijk over het niet vanzelfsprekende te spreken, vonden anderen het weinig uitnodigend klinken. Je zult als kerk toch wel 'iets' als waarheid moeten aannemen, las ik. En ook: Wat moeten we dan met de uitspraak van Jezus dat Hij de waarheid is?

Ik zou niet zijn teruggekomen op deze kwestie als de schriftlezing van vandaag niet precies op deze laatste vraag een antwoord lijkt te willen geven.

Die uitdagende spreuk 'De waarheid is van niemand', -ik zeg het nog maar eens- betekent NIET dat de Waarheid niet bestaat. Ik bedoel er mee te zeggen dat geen mens over de Waarheid gaat, omdat de Waarheid met een hoofdletter over ons gaat.

Of anders gezegd: niet wij beschikken over de Waarheid, maar de Waarheid beschikt over ons.

Dat is, en ik durf dat met enige stelligheid te beweren, de allerbelangrijkste basisovertuiging die ons hier samen brengt. Zonder deze basisovertuiging is er geen reden om zoiets als een eredienst te houden. Zonder deze basisovertuiging lijkt het woord 'heilig' een onzin-woord.

De gelovige aanname dat er iets is waarover wij, mensen, niet beschikken, maar dat over ons beschikt, vormt het fundament van ons christelijke mensbeeld. Er is een Waarheid die niet aan, en niet van, ons is.

Laten wij onszelf daarom niet alleen als verantwoordelijke doeners, makers, zingevers, verwoorders en verbeelders zien, maar ook als ontvangers.

Ontvangers van dat wat wij niet zelf hebben bedacht of gemaakt. Ontvangers van het Andere waarover wij niet beschikken en dat ons op de één of andere manier aan weet te spreken.

Voor dat Andere bestaat in onze traditie een woord, een naam die wordt aangeropen: God. De Ene, de Eeuwige, de Aanwezige. En ja, dat klinkt best wel vaag. En niet alleen voor buitenstaanders.

Het klinkt zelfs zo vaag en zo poëtisch dat de verleiding opkomt om deze ene, eeuwige en aanwezige Ander in te ruilen voor een bekender en vertrouwder alternatief .

De Onaanzienlijke krijgt concurrentie van het gouden kalf.

De God van het verhaal, wordt verdrongen door de God van de orthodoxie.

De God die Waarheid is, gaat door de mangel van de logica.

De God die te vrezen valt, wordt gekleineerd tot alleen maar goede herder.

Ik bedoel niet te zeggen dat er geen beleving, geloofsleer of godgeleerdheid mag bestaan, maar wel dat het gevaar bestaat dat daarin het meest oorspronkelijke verloren gaat.

Een Waarheid namelijk die niet in mensenhanden, niet in mensenbreinen, niet in mensentaal past. Ik bedoel: nooit ten volle. Nooit voorgoed. Nimmer exclusief.

Ik maak een uitzondering. Er is een vorm van mensentaal waarin het soms even lijkt te lukken om de Waarheid NIET de menselijke das om te doen. De dichter wil met zijn woorden de Waarheid niet vangen, maar laten verschijnen. En dat lukt de dichter alleen door niet klip en klaar te worden, maar eerder onbestemd te blijven, raadselachtig.

Poëzie is tastende taal. Geen be-grijpende taal. Poëzie laat de Waarheid zoveel mogelijk in tact als het radicaal Andere. Natuurlijk: de pen van de dichter en zijn of haar verbeeldingskracht doen volop mee. Maar de inzet is om de Waarheid aan of in het woord te brengen, zonder haar geweld aan te doen. Strikt genomen is dat onmogelijk, maar sommige poëzie komt een heel eind. Ze laat ons verwonderd en verward achter en tegelijkertijd rijk gevoed, alsof we iets ontvangen hebben dat we niet kunnen vatten omdat het ons vat.

De woorden van de dichter, ook die van de Bijbelse dichters, willen de waarheid niet kennen en begrijpen. Ze willen de waarheid alleen nabij komen,

met woorden strelen, aarzelend en huiverend naderen, met zachte klanken betasten.

Dat klinkt bijna erotisch.

Zeker klinkt dat erotisch. Net als het verhaal van Jezus van Nazareth en Maria van Betanië een tikkeltje erotisch klinkt.

Er wordt geen woord gesproken in het verhaal. Wat er gebeurt is door en door lichamelijk.

Nog maar kort voordat dit verhaal zich afspeelt in het evangelie naar Johannes, is er een einde gekomen aan het lichaam van de broer van Martha en Maria: Lazarus. De dood van dat mannenlichaam kwam te vroeg. En Jezus, vertelt het verhaal, kwam in de ogen van de twee verdrietige zussen, te laat. Als hij in Betanië arriveert ligt zijn goede vriend al vier dagen in het graf.

Maar Jezus lijkt te weten wat hij doet. De dood van Lazarus, maakt hij duidelijk, dient een hoger doel. O ja? Is dat zo? Maar dat neemt niet weg dat dood, dood is. En verdriet, verdriet. Maria en Martha hebben afscheid moeten nemen van het levenloze lichaam van hun broer. Ze hebben het in doodskleden gewikkeld en overgegeven aan de onontkoombare ontbinding die ieder dood lichaam te wachten staat. De geur van de dood heeft de geur van het leven verdrongen en het lichaam dat ooit vol levenskracht was is nu weerloos voedsel geworden voor ander leven.

Nog voor hun broer in het graf verdwijnt is zijn lichaam al niet meer het oude vertrouwde lichaam. Het is kil en wit geworden, strakgetrokken, anders, doods, onbereikbaar. En dat zien en voelen gaat door merg en been. Velen van u weten hoe dat voelt. Vasalis dichtte:

*Zoveel soorten van verdriet,
ik noem ze niet.
Maar één, het afstand doen en scheiden.
En niet het snijden doet zo'n pijn,
maar het afgesneden zijn.*

En Jezus spreekt ondertussen over een hoger doel. Daarom laat hij op zich wachten. Vier dagen lang! Natuurlijk snap ik heel goed wat de evangelist ons wil duidelijk maken. Het verhaal over de opwekking van Lazarus is een voorverhaal. Een opmaat. Als straks alles verloren lijkt, blijkt toch niet alles verloren te zijn. De evangelielezers weten het: de dood van Jezus zelf is aanstaande. Nog

even en zijn lichaam zal aan het kruis hangen. En ook die dood zal een hoger doel dienen. Ze zal eeuwig leven en vergeving tot gevolg hebben. Maar legitimeert je dat als boezemvriend om geen gehoor te geven aan een zo verdrietig doodsbericht en vier dagen te laat te komen?

Gelukkig is er dat opvallende tussenzinnetje dat het verhaal een draai geeft. Onderweg om het hogere doel te openbaren, lezen we, schieten opeens de tranen in Jezus ogen. Het is, verdikkeme nog aan toe, wel mijn lieve vriend die dood is gegaan. Het is zijn lichaam dat daar een laatste rustplaats heeft gevonden. Een rustplaats? Een verga-plaats. Je ruikt het al van verre.

Jezus huilt en wie het ziet, snapt heel goed waarom. Hij heeft van zijn dode vriend gehouden. Hij mist hem. Hij wil hem zien zoals hij was, spreken, begroeten, aanraken. Jezus vindt het vreselijk dat Lazarus dood is. Hoger doel of niet.

Voor mij redden die tranen van Jezus de vertelling. De dood van Lazarus mag een hoger doel dienen, maar mag er niet in opgaan. De dood van dit lichaam is het ergste dat een mens en allen die van deze mens hielden, kan overkomen. Het is in zeker op zicht zelfs onoverkomelijk. Je went er misschien aan. Maar nooit echt.

Niet veel later komt Jezus opnieuw in Betanië aan. De dood van Lazarus is inmiddels langer geleden dan zijn eigen dood aanstaande is.

De mensenzoon die van zichzelf heeft gezegd dat Hij de waarheid is, zal straks het woord nemen en spreken over zijn eigen dood. Het dient een doel, zal hij zeggen. Zoals de graankorrel moet sterven om vrucht te dragen, zo moet ook mijn lichaam sterven. Mooi gezegd. Een krachtige oorlogsleus voor alle strijders in de Oekraïne. Sterven om je land ooit weer de vruchten van de vrijheid te laten dragen. Taal van de Geest is dat. En die taal heeft recht van bestaan. Die taal moet en zal gesproken worden in tijden van wanhoop en onrecht. Want wat zouden we zijn zonder gevleugelde woorden, zonder taal van verbeelding en verlangen? Wat zou er van ons overblijven als de macht van het kwaad niet vol geestkracht weersproken wordt? Maar ondertussen: wie hoort het lichaam schreeuwen?

Nu is het Maria van Betanië die de vertelling gaat redden. Ze heeft het nog maar net meegemaakt. Wat het betekent om afscheid te nemen van een lichaam, van een geliefd lichaam, van een lichaam dat jou kan zien en horen, je kan aanraken en begroeten, een lichaam waarmee je kunt spreken, dansen,

oplopen, inslapen, eten en wijn drinken. Als dat lichaam dood gaat of vermoord wordt, is dat allemaal voorbij.

Maria weet van die hogere doelen. Ze heeft haar rabbi er met passie over horen spreken. Maar ze houdt niet alleen van zijn verhalen en geestkracht, ze houdt ook van zijn lichaam. En dat lichaam, voelt ze, weet ze, hoort ze Jezus zelf zeggen, is op weg naar het einde. Het gaat eraan. Het hangt straks aan een godverlaten kruis, ligt onderuitgezakt op de bank van een legertruc, wordt midden op de snelweg achtergelaten.

En daarom heeft ze van het spaargeld een flesje kostbare Nardusolie gekocht waarmee ze de voeten van Jezus zalft, zoals je dat doet met een lichaam dat gestorven is. Ze heeft het misschien ook met het lichaam van haar broer Lazarus gedaan en toen geschreeuwd: ach lief broertje van me, kon je mijn warme handen nog maar voelen, ach lief broertje van me, kon je mijn tranen maar als warme regendruppels op je huid voelen vallen... En nu heeft ze zich voorgenomen om de dood niet af te wachten. Ze wil het lichaam van Jezus bij leven aanraken en laten merken hoe kwetsbaar en kostbaar het in haar ogen en in haar handen is. Ze zalft de voeten van Jezus en droogt ze af met haar eigen haren. En met die geoliede haren loopt ze even later door het huis en spreekt daarmee zwijgend veelzeggende lichaamstaal. En Jezus? Begint hij nu over het hogere doel? Nee, dat doet alleen Judas Iskariot. De man die het steeds lijkt te ontgaan waar het eigenlijk om draait. En Jezus wijst Judas terecht. 'Laat Maria', zegt hij. 'Nu kan ze dit nog doen. Straks niet meer. Als mijn lichaam, mijn kostbare, mijn kwetsbare lichaam vermoord is in de oorlog, valt er niets meer te liefkozen.'

Wat moeten we met de uitspraak van Jezus dat Hij de Waarheid is?, werd in het thuisgesprek gevraagd.

Mijn antwoord op die vraag luidt: in ieder geval niet proberen die Waarheid te grijpen. Want als we dat doen, als we van Jezus Waarheid ONZE waarheid proberen te maken, dan raken we Hem als Waarheid kwijt.

Maar wat dan wel? Als de Waarheid zo dichtbij is, dan rest ons alleen en Godzijdank de erotiek van de poëzie en de erotiek van de aanraking. Ik heb het niet over platte erotiek. Ik heb het over het meest waarachtige aanraken dat de mens gegeven is. Een aanraken dat geen versmelting is, geen inbeslagname, geen opgaan in, maar de zinderende ervaring van een tastend aanraken van het Andere, zonder dat je dat Andere van zijn Andersheid ontdoet.

Ja, je mag het vergelijken met het moment dat je die vrouw of die man waar je zo verliefd op was voor het eerst durfde aan te raken. En ja, je mag het vergelijken met het moment dat je je pasgeboren kind of kleinkind de eerste keer heel zachtjes met één vinger aaide. En ja, je mag het vergelijken met het moment dat je een stervende voor de allerlaatste keer over hand of wang vaarwel streelde. Dat zijn de aanrakingen waar ik het over hem. Dat is de poëzie van ons lichaam. In dat soort aanrakingen vindt een ongekend wonder plaats. Twee werkelijkheden raken elkaar. Zonder ook maar iets van hun eigenheid op te geven. En toch voelen ze elkaar. Lichaam op lichaam. Huid op huid.

Het is Maria van Bethanië die de Waarheid die Jezus is, aanraakt en voelt. Niet met woorden en al helemaal niet met geloofsleer. Ze raakt de Waarheid voorzichtig aan met huid en haar. En het is Jezus die dat voelt gebeuren. En daarom schuift hij zonder twijfel het hogere plan terzijde. Laat Maria. Laat ons. Laat al die armen en behoeftigen en dat hele koninkrijk van mijn hemelse vader alsjeblieft even wachten. Want dit is het moment van mijn Waarheid. Zoals ook mijn dood het moment van mijn Waarheid zal zijn. Als ik straks aan dat kruis hang. En jullie zijn thuis, of staan onder aan de heuvel toe te kijken, of zitten gespannen voor de televisie op het droeve nieuws te wachten... dan is het onmogelijk om te doen wat nu nog kan. Mij aanraken, mijn warmbloedige levenskracht voelen, mijn aanwezigheid in levende lijve ontvangen...

De oorlog maakt een einde aan de Waarheid.

Niet alleen door fake-nieuws en misleidingen, maar vooral door het letterlijk en figuurlijk doodmaken van lichamen. Ieder levend lichaam draagt een Waarheid in zich, een Andersheid die geen mens van dat lichaam kan afnemen. Alleen de dood is daartoe in staat.

Daarom roept het lichaam ons toe. Met een eenvoudige appel dat boven alles uit gaat en waar niets op af te dingen valt.

Dood mij niet. Laat mij in leven.

En in dat appel spreekt de Eeuwige mee. Het woord is mens geworden.

Amen